

5

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Ansiklopedisi

1.1 AGUSTOS 1988

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

(REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES)

— ZEKİ VELİDİ TOGAN'IN HATIRASINA ARMAĞAN —

Müdür—Editor
Prof. M. Tayyib GÖKBİLGİN

CİLD—V
CÜZ—1-4
1973

5-6

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İstanbul - 1973

A-shih-tê Yüan-chên ve Tonyuquq

Masao MORI
(Tokyo)

I. «İkinci Gök-Türk İmparatorluğu (682-744)»nun kurulmasında Qutluğ'a yardım eden A-shih-tê Yüan-chên'in Bilgä-qağan'ın birinci müşaviri olan Tonyuquq ile aynı şahıs olup olmadığı meselesi, çoktan beri çok âlimlerin bahis mevzuu olagelmıştır.

Eskiden Prof. F. Hirth, bunların aynı şahıs olduğunu ileri sürmüştü¹. Buna mukabil, Japon âlimlerinden Bay S. İwasa, Hirth'in nazariyesini «tamamen insicamsız» sanarak onları tefrik etmişti², ve Prof. H. Onogawa³, Prof. Liu Mau-tsai ve Prof. L.N. Gumilev de İwasa'nın fikrine taraftar olup A-shih-tê Yüan-chên'i Tonyuquq'tan bambaşka bir şahıs addetmişlerdi⁴.

Prof. S.G. Klyashtornyj, tarihî bakımdan Liu Mau-tsai'nin kanaatini reddetmiş ve filoloji bakımından yepyeni delil meydana çıkarıp onların aynı şahsın iki ismi olduğunu ispat etmeğe çalışmıştır⁵.

Fakat, Klyashtornyj'nin yeni nazariyesi de İwasa'nın kanaatini tamamen çürütmüştür diyemeyiz. Aşağıda, İwasa'nın gösterdiği delillerden henüz inkâr edilmemiş noktalarını sıralıyacağız :

a) A-shih-tê Yüan-chên, Qutluğ'un «tahta geçerek k'o-han (qağan) olduğu»

1 F. Hirth, «Nachworte zur Inschrift des Tonjukuk,» W.W Radloff, *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*, Zweite Folge, St.-Pétersbourg, 1899, SS. 9-16.

2 Seiichirô İwasa, «Tokketsu no Fukkô ni tsuite (Gök-Türk İmparatorluğu'nun yeniden kurulması üzerine),» *İwasa Seiichirô İkô (İwasa Seiichirô'nun Ölümünden sonra negredilmiş Makaleler)*, Tokyo, 1936, p. 105.

3 Hidemi Onogawa, «Tokkesu-Hibun Yakuchû (Gök-Türk Kitabeleri: Tercüme ve Notlar),» *Manmôshi Ronsô (Mançurya ve Moğolistan Tarihi Araştırmaları)*, cilt, 4, 1943, 386-387, Not, 168.

4 Liu Mau-tsai, *Die chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken(T'u-küe)*, II. Buch, Wiesbaden, 1958, SS. 594-597, Anm. 846. L.N. Gumilev, *Drevnie Tyurki*, Moskva, 1967, str. 93, 275, 276.

5 S.G. Klyashtornyj, *Drevnetyurkskie runicheskie pamyatniki kak istochnik po istorii Srednej Azii*, Moskva, 1964, str. 29-31.

zaman «A-po-ta-ta-kan (Apa-uluğ-tarqan)» yahut «A-po-ta-kan (Apa-tarqan)» unvanını alıp «Başkumandan rütbesine tâyin edildi⁶.»

b) Tonyuquq Kitabesinde (6 cı - 7 ci satırlar) şöyle okuyabiliriz :

Bilgä Tonyuquq Boyla-bağa-tarqan ile birlikte İltiriş-qağan, böylece⁷. Yani, Tonyuquq, Qutluğ'un T'ang sülâlesine karşı isyan ettiği zamanki kendi unvanının Boyla-bağa-tarqan olduğunu bildirmektedir.

c) Aynı kitabede, 710 senesinde Gök-Türkler ordusunun Türgiş'e karşı çıktığı seferinden bahseden cümlelerde şöyle görünür (34 cü - 35 ci satırlar) :

Kurnaz qağan⁸, bana böyle emretmiş. Apa-tarqan'a gizli söz göndermiş.

«Bilgä Tonyuquq kötü niyetlidir. Kendi (herşeyi) anlar. 'Ordu yürütelim' diyecektir. Râzı olmayın.»

Bu cümleler, 710 senesinde Tonyuquq'tan başka bir kimsenin Apa-tarqan unvanına sahip olduğunu açıklamaktadır.

d) Bilgä-qağan Kitabesinde (güney taraf, 13 cü - 14 cü satırlar), Bilgä-qağan'ın tahta geçtiği 716 senesinde, Tonyuquq Boyla-bağa-tarqan'dan başka birisinin unvanı olarak Apa-tarqan unvanı zikredilmektedir⁹.

İwasa'nın fikrine göre, bunlar, A-shih-tê Yüan-chên ile Tonyuquq'un, «başlangıçtan beri öteki Apa-tarqan ve beriki Bağa-tarqan olmak üzere, Qutluğ-qağan'a yardım edegeldiğini gösteren delillerden başka bir şey değildir» ve o halde A-shih-tê Yüan-chên ile Tonyuquq'u birbirlerinden ayırmak lâzımdır¹⁰.

Hulâsası şudur ki, A-shih-tê Yüan-chên'in Tonyuquq ile aynı şahıs olmasını tahkik etmek için «Boyla-bağa-tarqan ile Apa-tarqan arasındaki münasebet hakkında herkesi ikna edecek deliller göstermek gerekir¹¹.»

II. Prof. S. Murayama, bahsi geçen mesele hakkında, «Bana göre, onlar arasındaki münasebet meselesini çözmek pek kolaydır. Şimdiki Türk lehçesinde 'apa', 'büyük kızkardeş' demektir ... Ama, Doğu Başkır lehçelerinde ise 'apa', 'amca, dayı' mânasına gelir. ...Yenisey kitabelerinde 'apa', 'baba' mânasında kul-

6 *T'ung Tiên*, cilt, 198, T'u-chüeh. *Chiu T'ang Shu*, cilt, 194 a, T'u-chüeh Ch'uan.

7 R. Giraud, *L'Inscription de Ban Tsokto: Édition critique*, Paris, 1961, pp. 73-74.

8 Buradaki «kurnaz qağan», Qapğan-qağan demektir. M. Mori, Tonyuquq Hibun ni miëru böğü-, böğü-qağan ni tsuite (Tonyuquq Kitabesinde görünen böğü-, böğü-qağan üzerine), *Toyo Gakuho (Reports of the Oriental Society)*, 52-1, 1969.

9 Sayın İwasa, buradaki Apa-tarqan'ı A-shih-tê Yüan-chên'in torunlarından biri sanmıştı. Prof. H. Onogawa, «716 senesinde Bilgä-qağan'ın tahta geçtiği zamanki Apa-tarqan, Yüan-chên'in oğlu imiş» demiştir. İwasa, zikrolunan eser, pp. 148-149. Onogawa, zikrolunan eser, pp. 386-387, Not 168.

10 İwasa, zikrolunan eser, pp. 148-149.

11 Masao Mori, *Kodai Toruko-Minzoku-shi Kenkyû I (Eski Türk Tarihi Araştırmaları, I)*, Tokyo, 1967, pp. 564-565.

lanılmaktadır. ...Orhon kitabelerinde 'äçüm apam' tâbiri (Mori'ye göre 'ecdadım'dır) görünür. Yenisey ve Orhon kitabeleri ve Başkırcadaki 'apa' kelimesinin kullanılış şekillerini nazarı itibara alırsak, Gök-Türklerde bu kelime, 'baba, babacığım, kıdemli' gibi mânalarda kullanıldı diyebiliriz. Boyla-bağa-tarqan, kendisinin 'kıdemli' olduğundan, 'Apa (Kıdemli)-tarqan' unvaniyle de şerefleniyormuş» ve «Zannedersem, Boyla-bağa-tarqan'ın, A-shih-tê Yüan-chên resmî unvanı olduğuna mukabil Apa-tarqan ise ona saygı göstermek için kullanılan lâkaptan başka bir şey değildir. Apa-tarqan, 'Kıdemli-tarqan' yahut 'Babacığım-tarqan' gibi mânaya gelebilirdi» deyip «Bu deliller, Tonyuquq'u Yüan-chên ile aynı şahıs addetmeğe kâfidir» neticesine varmıştır¹².

«Apa» kelimesinin Eski Türkçede «büyük kızkardeş, ecdat¹³», «starshaya rodstvennitsa, starshaya sestra»¹⁴ ve «mat', otets»,¹⁵ ve Yakutçada «le plus âgé de la tribu»¹⁶ demek olduğu inkâr edilemez. Bu bakımdan, Prof. Murayama'nın fikrini kabul edebiliriz.

Fakat, mezkûr misallerde, Tonyuquq ile Apa-tarqan'ı (Tonyuquq Kitabesi, 34 cü satır), ve Boyla-bağa-tarqan olan Tonyuquq ile Apa-tarqan'ı (Bilgä-qağan Kitabesi, güney taraf, 13 cü - 14 cü satırlar) yan yana görüyoruz. Bunlar, Apa-tarqan'ın müstakil bir unvan olup Boyla-bağa-tarqan'ın lâkabı olmadığını göstermektedir.

Üstelik, Çin kaynaklarında şöyle okuyabiliriz: «Ku-tu-lu (Qutluğ), bunu (A-shih-tê Yüan-chên'i) alıp çok sevindi. Ona A-po-t-a-t-a-kan (Apa-uluğ-tarqan) unvanını verip onu Başkumandan rütbesine tâyin etti.» Bu cümle, Apa(uluğ-)tarqan'ın Başkumandana verilen bir unvan olduğunu gösteriyor. Demek oluyor ki, Apa-tarqan, Prof. R. Giraud'nun söylediği gibi «tarqan le plus ancien en grade»¹⁷ idi. Diğer taraftan, Boyla-bağa-tarqan ise nasıl bir unvan idi? Yukarda zikrettiğimiz gibi, Tonyuquq, Bilgä-qağan'ın tahta geçtiği zaman Boyla-bağa-tarqan idi ve o zamanki Başkumandan, Boyla-bağa-tarqan değil de Bilgä-qağan'ın küçük kardeşi olup Tso-hsien Wang (Tölis-şad) unvanını alan Köl-tigin idi. Yani, Boyla-bağa-tarqan, Başkumandan olan Apa-tarqan'dan aşağı derecede idi. Bundan da Apa-tarqan ve Boyla-bağa-tarqan'ın birer müstakil unvan olduğunu biliyoruz.

Böylelikle, Prof. Murayama'nın kanaatine rağmen, Boyla-bağa-tarqan ile Apa-tarqan arasındaki münasebet meselesi henüz çözülmemiştir zannındayız.

III. Prof. Onogawa ve Prof. Klyashtornyj'nin delâlet ettikleri gibi,

12 Shichirô Murayama, «Mori Masao 'Kodai Toruko-Minzoku-shi Kenkyû I', «*Toyo Gakuho*, 50-4, 1968, pp. 144-145.

13 A. von Gabain, *Alttürkische Grammatik*, 2 verbesserte Auflage, Leipzig, 1950, S. 294.

14 V. M. Nadelyev, v.s., *Drevnetyurkskij Slovar'*, Leningrad, 1969, str. 47.

15 Nadelyaev, v.s., zikrolunan eser, str. 1.

16 R. Giraud, *L'Empire des Turcs Célestes*, Paris, 1960, p. 78.

17 Giraud, zikrolunan eser, p. 78.

e) A-shih-tê Yüan-chên, 697 senesinde A-po-ta-kan (Apa-tarqan) idi.

Yukarda a), b), c), d) ve e) işaretleriyle gösterdiğimiz noktaları zaman sırasına koyarsak şöyle olacaktır :

1) Qutluğ'un isyan ettiği zaman A-shih-tê Yüan-chên, Apa-(uluğ-) tarqan rütbesine tâyin edildi (a).

2) Tonyuquq, o zaman kendisinin Boyla-bağa-tarqan unvanına sahip olduğunu bildiriyor (b).

3) A-shih-tê Yüan-chên, 697 senesinde Apa-tarqan idi (e).

4) 710 senesinde, Tonyuquq'tan başka bir kimse, Apa-tarqan unvanını taşıyordu (c).

5) Tonyuquq, 716 senesinde Boyla-bağa-tarqan idi. Ve ondan başka birisi, Apa-tarqan unvanını haiz idi (d).

Şimdilik, 2) Tonyuquq'un, kendi kitabesinde, Qutluğ'un ayaklandığı zaman kendisinin Boyla-bağa-tarqan olduğunu bildirdiği noktayı bir yana koyarsak, şöyle diyebiliriz : A-shih-tê Yüan-chên, Qutluğ'un isyanından itibaren en geç 697 senesine kadar Apa-(uluğ-) tarqan idi (1,3). Ondan sonra başkası Apa-tarqan rütbesine tâyin edildi ve A-shih-tê Yüan-chên ise Apa-tarqan'dan başka bir unvan aldı (4). Kuvvetle muhtemeldir ki, o zaman A-shih-tê Yüan-chên'in aldığı unvan, Boyla-bağa-tarqan idi (5). Böyle düşünersek (2) işaretiyle gösterdiğimiz nokta müstesna olmak üzere yalnız (1), (3), (4) ve (5) deki noktalardan neticelendirirsek, A-shih-tê Yüan-chên'i Tonyuquq ile aynı şahıs sanmağa hiç bir engel olmayacaktır.

IV. Burada, (2) de gösterdiğimiz nokta, yani Tonyuquq'un, onun kitabesinde, Qutluğ'un isyan ettiği zamanki kendi unvanı olarak Boyla-bağa-tarqan unvanını zikrettiği mesele üzerinde duralım. Eğer, hakikaten o zaman Tonyuquq, Boyla-bağa-tarqan idiyse, onun o zaman Apa-(uluğ-)tarqan olan A-shih-tê Yüan-chên'den başka bir şahıs olması lâzım gelir. Yani, İwasa'nun söylediği gibi «A-shih-tê Yüan-chên ve Tonyuquq, başlangıçtan beri öteki Apa-tarqan ve beriki Bağa-tarqan olmak üzere, Qutluğ-qağan'a yardım edegelmişlerdi» demeliyiz.

Burada, aşağıdaki noktayı nazarı itibara almamız gerektir.

Tonyuquq, kendi kitabesinde (6 cı - 7 ci satırlar), «Ondan sonra Tanrı bilgi verdiği için, bizzat kendim onu (Qutluğ'u) qağan tahtına ilerlettim. Bilgä Tonyuquq Boylabğa-tarqan ile birlikte İltiriş-qağan, böylece sağ (güney) tarafta Çinli'leri, ön (doğu) tarafta Kitay'ları ve sol (kuzey) tarafta Oğuz'ları pek çok öldürdü. Bilgide eşi, şöhrette eşi bizzat kendim idim. Çoğay-quzı'da ve Qaraqum'da oturur idik» dedikten sonra, Moğolistan'daki Oğuz kabîlelerine karşı savaşlardan ve bunların Gök-Türklerine itaatinden bahsetmekte, ve 17 ci satırda «Kendim, Türk milletini Ötüken yerine getirdim. Ben kendim Bilgä Tonyuquq, Ötüken yerini işgal ettim diye işitip sağdaki (güneydeki) milletler, arka(batı)daki

soldaki (kuzeydeki) ve öndeki (doğudaki) milletler geldi» diyerek ancak o zaman Gök-Türklerin Ötüken yerine yerleşmiş olduğunu bildirmektedir.

Mezkûr cümlede görünen Çoğay-quzi ve Qara-qum ise, umumiyetle bunların «Gobi Çölü'nün kuzey tarafı ve Hangay Dağlarının güney tarafındaki, şimdiki Sayın-Noyan'ın civarındaki yerler» olduğunu ileri sürüyorlardı. Fakat, İwasa, «Çoğay-quzi, Yin-shan Dağları içerisindeki Gök-Türklerin mühim karargâhı olmalıdır» demiş ve Qara-qum'un Huhu-Hoto'nun kuzeyindeki bir yer olduğunu ispat etmişti¹⁸. Buna rağmen, Avrupa âlimleri — Prof. A. von Gabain¹⁹ ve Prof. Giraud²⁰ da dâhil olmak üzere— onun eski nazariyesini destekliyorlar.

Bize gelince, İwasa'nın yeni nazariyesine taraftarız ve onun «Gök-Türklerin Çölü geçerek altüst olan Moğolistan'a doğru yürüdükten sonra Ötüken yerini tekrar ele geçirip Dokuz Kabîleye (Oğuz kabîlelerine) karşı savaşlara başlaması, 686 senesinin sonları yahut 687 senesinin birinci yarısına düşebilir. Ve Gobi Çölü'nün kuzeyinde altüst olma ve yorgun vaziyete düşen Dokuz Kabîle, Toğla (Tola) Nehrinin kenarında yenilip dağıldıktan sonra arka arkaya Gök-Türklerine itaat etmiş olsa gerek»²¹ fikri de haklıdır zannındayız.

Bu kanaatimiz kabul edilirse, «bizzat Tonyuquq'un Qutluğ'u qağan tahtına ilerlettiği» zaman, Qutluğ, henüz Huhu-Hoto'nun kuzeyindeki Yin-shan Dağlarının civarında oturuyordu ve Gobi Çölü'nün kuzeyindeki Dokuz Kabîleyi (Oğuz kabîlelerini) itaat ve inkiyadı altına almak vaziyetinde değil idi diyebiliriz.

Qutluğ'un qağan unvanı olan «iltiriş» kelimesi, «il (kabîle) derleyiş»²² demektir. Tonyuquq'un onun ısrariyle Qutluğ'u qağan tahtına oturttuğu zaman, Gök-Türklerin Qutluğ'un altına derlendiği muhakkaktır. Fakat, Dokuz Kabîle (Oğuz kabîleleri) ise, demin söylediğimiz gibi Çöl'ün kuzeyinde oturup Qutluğ'dan müstakil durumda idiler. Qutluğ'un bilfiil İltiriş-qağan («Kab'leler derlemiş qağan») unvanına değer qağan olması, 686 senesinin sonları yahut 687 senesinin birinci yarısından başlanılan Dokuz Kabîleye karşı savaşlardan sonra onların «arka arkaya Gök-Türklere itaat etmelerinin» neticesi olmalıdır. Yani, Qutluğ'un İltiriş-qağan unvanını alması, Dokuz Kabîlenin ekseriyetini itaat ve inkiyadı altına aldığı zaman vaki olmuştur diyebiliriz. Tonyuquq, kendi kitabesinde, yukarıda zikrettiğimiz gibi, «Bilgä tonyuquq Boyla-bağa-tarqan ile birlikte İltiriş-qağan, böylece güney tarafta Çinli'leri, doğu tarafta Kitay'ları ve kuzey tarafta Oğuz'ları pek çok öldürdü» diyor. Fakat, hakikati hal, Qutluğ, böyle savaşlarda zafer bul-

18 İwasa, zikrolunan eser, pp. 117, 116.

19 A. von Gabain, «Steppe und Stadt im Leben der ältesten Türken,» *Der Islam*, XXIX, H. 1-2, 1949, SS. 33-34.

20 Giraud, *L'Empire des Turcs Célestes*, pp. 169-170. ditto, *L'Inscription de Bam Tsokto*, pp. 74-79.

21 İwasa, zikrolunan eser, p. 131.

22 Mori, *Kodai Toruko-Minzoku-shi Kenkyû*, pp. 102-103.

duktan sonra İltirîş-qağan unvanını almıştır zannındayız. Tonyuquq'un, kendi kitabesinde, böyle savaşlardan evvel Qutluğ'a İltirîş-qağan («Kabîleler derlemiş qağan») unvanını vermesi, Tonyuquq'un Qutluğ'u biraz sonra alınan unvanla tavsif ettiğini, yani Tonyuquq Kitabesindeki bir nevi «anachronisme»i²³ göstermektedir.

«Bilgä Tonyuquq Boyla-bağa-tarqan ile birlikte İltirîş-qağan, böylece...» cümlesindeki «İltirîş-qağan», sonra alınan unvan idiye, bu unvanın önünde gösterilen Tonyuquq'un unvanı da aynen sonra alınan unvan olabilir. Yani, mezkûr cümlede Tonyuquq'un kendisine verdiği «Boyla-bağa-tarqan» unvanı, Qutluğ'un T'ang sülâlesine karşı isyan ettiği zamanki Tonyuquq'un unvanı değil de, onun sonra aldığı unvandır zannındayız.

Bu fasılda, önceki fasılda bir yana koyduğumuz Tonyuquq Kitabesinin 6 cı satırını gözden geçirerek, orada görünen «Boyla-bağa-tarqan» unvanının Tonyuquq'un sonra aldığı unvan olduğunu, ve Tonyuquq'un, kendi kitabesinde, Qutluğ'un ayaklandığı zamanki kendi unvanı olarak «Boyla-bağa-tarqan» unvanını göstermesi, sonra aldığı unvanla kendisini tarif ettiğini ispat ettik.

Şimdiye kadar elde ettiğimiz neticeleri tekrar sıralarsak şöyle olacaktır :

1) Qutluğ'un isyan ettiği zaman A-shih-tê Yüan-chên, Apa-(uluğ-)tarqan rütbesine tâyin edildi.

2) A-shih-tê Yüan-chên, 697 senesinde Apa-tarqan idi.

3) 697 senesi ile 710 senesi arasındaki bir zaman başka birisi Apa-tarqan unvanını aldı ve A-shih-tê Yüan-chên, Apa-tarqan'dan başka bir rütbeye tâyin edildi. O halde, 710 ve 716 senelerinde Tonyuquq'tan başkasının Apa-tarqan unvanını taşınması, A-shih-tê Yüan-chên'i Tonyuquq ile bir tutmağa hiç bir engel olmayacaktır.

4) Tonyuquq, 716 senesinde Boyla-bağa-tarqan idi. Tonyuquq, onun 716 senesi yahut ondan biraz sonra kendi kitabesini yazıp bitirdiği zaman, Qutluğ'un isyanındaki kendi unvanı olarak, kitabesini bitirdiği zaman taşıdığı Boyla-bağa-tarqan unvanıyla gösterdi. Ve bu Boyla-bağa-tarqan, A-shih-tê Yüan-chên'in 697 senesi ile 710 senesi arasındaki bir zaman aldığı unvan idi.

Tonyuquq'un, kitabesinde, kendisine Boyla-bağa-tarqan unvanını vermesi, Qutluğ'u İltirîş-qağan unvanıyla tavsif ettiği gibi Tonyuquq Kitabesindeki bir nevi «anachronisme»in neticesinden başka bir şey olmayıp, İwasa'nın ısrar ettiği gibi Tonyuquq'un başlangıçtan itibaren Bağa-tarqan olarak Qutluğ'a yardım edegel-diğini gösteren bir delil değildir.

Şimdiye kadar açıkladığımız noktaları ve Klyashtornyj'nin meydana koyduğu

23 Buna benzer bir «anachronisme» hakkında bakınız: Giraud, *L'Empire des Turcs Célestes*, p. 63.

filoloji delillerini de nazarı itibara alarak, A-shih-tê Yüan-chên'i Tonyuquq ile aynı şahıs sanıyoruz.

A-shih-tê Yüan-chên'i Tonyuquq'tan bambaşka bir şahıs addeden nazariye, yukarda anlattığımız unvanın değişmesi ihtimaline istinat etmektedir ve bu sebeple böyle bir nazariye kabul edilemez. Klyashtornyj de bu noktayı nazarı itibara hiç almamıştı. Bunun içindir ki, «Klyashtornyj'nin fikrini ilmî muhit içerisinde sağlam bir yer alması için Boyla-bağa-tarqan ile Apa-tarqan arasındaki münasebet hakkında herkesi ikna edecek deliller göstermek gerekir»²⁴ demiştim. Bu küçük makalede ileri sürdüğümüz fikir, herkesi ikna edecek mi, yoksa etmiyecek mi? Muhterem âlimlerin tenkidini bekliyoruz.

---

24 Mori, *Kodai Toruko-Minzoku-shu Kenkyû*, pp. 564-565.